

ZJAWISKO EUROSIEROCTWA – PROBLEM WCIĄŻ AKTUALNY
EURO ORPHANAGE – THE STILL CURRENT PROBLEM

ALINA UKALISZ–KAPAŁA

WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH I NAUK MEDYCZNYCH,
WYŻSZA SZKOŁA NAUK SPOŁECZNYCH Z SIEDZIBĄ W LUBLINIE,
UL. ZAMOJSKA 47, 20-031 LUBLIN

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na wciąż aktualny problem eurosieroctwa. Eurosieroctwo jest pojęciem o którym od wielu lat czytamy w prasie, słyszymy w mediach. Dotyczy dzieci, których rodzic/rodzice pracują za granicą. W niniejszym artykule przedstawiono negatywne oraz pozytywne skutki migracji zarobkowej oraz konsekwencje długotrwałej rozłąki z rodzicem dotyczące całej rodziny. Przedstawione zostały przeobrażenia podstawowych funkcji rodziny oraz zagrożenia dla funkcjonowania dzieci w różnych środowiskach, wynikające z rozłąki spowodowanej migracją zarobkową rodziców.

Słowa kluczowe: migracja, eurosieroctwo, rodzina, dziecko

Abstract

The aim of this article is to draw attention to the still current problem of Euro Orphanage. Euro Orphanage is a concept that we have been reading about for many years in the press and hearing about in the media. Applies to children whose parent(s) work abroad. The article presents the negative and positive effects of labour migration and the consequences of long-term separation from the parent for the whole family. Transformations of basic family functions and threats to the functioning of children in different environments, resulting from separation caused by economic migration of parents, are presented.

Key words: migration, Euro Orphanage, family, child

WPROWADZENIE

Zjawisko migracji w dzisiejszych czasach jest bardzo powszechne i stwarza wciąż duże problemy. Wyjazdom towarzyszą różne dylematy i sprzeczne emocje, ale pokonuje je wiara, że wszystko powiedzie się dobrze, bo przecież innym się udało. Często konsekwencje tych wyjazdów nie są takie, jak zakładano. Otwarcie granic Polski i przystąpienie do Unii Europejskiej spowodowało wzrost migracji, co ma istotny związek z eurosieroctwem. Problem eurosieroctwa w Polsce jest bardzo powszechny i niestety wciąż aktualny. Dzieci często rozumieją, że wyjazd rodzica lub rodziców jest koniecznością, jednakże nie potrafią zaakceptować tego faktu do końca. Nieobecność mamy lub taty staje się trudna do zniesienia. Brak rodzica powoduje, że dzieci czują się zagubione i często nie potrafią odnaleźć się w tej sytuacji i sprostać nowym wyzwaniom, jakie przed nimi postawili rodzice. Nawet czasowego braku rodziców nie są w stanie zrekompensować inni członkowie rodziny obecni przy dziecku.

Dzieci pozostawione bez opieki rodziców, czy chociaż jednego rodzica, czują się osamotnione, opuszczone, podejmują często zachowania ryzykowne i niekiedy popadają w konflikty z prawem. Ich sposób postępowania i zachowania wpływa negatywnie na wyniki w nauce, a także kontakty z rówieśnikami. Brak rodzica może wywołać u dziecka negatywne oddziaływania na jego psychikę w każdym wieku, jednak, jak dowodzą badania, oddziaływania te są silniejsze w przypadku dzieci młodszych. Niekiedy bywa również tak, że starsze rodzeństwo przejmuje obowiązki i zadania rodziców. Sytuacja taka doprowadza do dezorganizacji życia całej rodziny i „pomieszania” pełnionych ról społecznych. Trudno spodziewać się, że migracje zarobkowe w najbliższym czasie ustaną. Pomimo, że bezrobocie w Polsce zmniejsza się, nadal brakuje ofert dobrze płatnej pracy, aby rodzice mieli wystarczające środki na utrzymanie i nie wyruszali w desperacji za granicę, za pracą w przekonaniu, że czynią to dla dobra swojej rodziny.

EMIGRACJA – DEFINICJE, ZNACZENIE ZJAWISKA

Emigracja, zdaniem wielu autorów, jest czymś w rodzaju migracji, czyli wędrówką bądź też ruchem fizycznym ludności, stanowiącym element oraz podstawową formę mobilności przestrzennej. Emigracja odnosi się zarówno do opuszczenia kraju ojczystego jak i również do zagranicznego odpływu ludności. Emigracje można podzielić na dobrowolne, przymusowe, legalne, nielegalne, stałe, wahadłowe, okresowe, wewnętrzne oraz zewnętrzne (Okólski, 2005: s. 82). W tym miejscu należy wyjaśnić znaczenie pojęć migracja i emigracja oraz wskazać różnice pomiędzy nimi. Migracja jest to przemieszczanie się ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania połączone z przekroczeniem granicy administracji podstawowej jednostki terytorialnej. Migracją jest zatem zmiana kraju zamieszkania lub gminy zamieszkania, przemieszczanie się z terenów wiejskich do miejskich i odwrotnie (Kozak, 2010: s. 17).

Emigracja według encyklopedii PWN (1992: s. 208) jest to wychodźstwo, opuszczenie ojczystego kraju na stałe głównie z przyczyn materialnych, religijnych, politycznych; także zbiorowość ludzi opuszczająca swój kraj, żyjąca w kraju osiedlenia.

Czynników, które mają wpływ na zmianę miejsca zamieszkania, jest bardzo dużo, a każdy człowiek indywidualnie podchodzi do problemu opuszczenia kraju. Kiedyś takim motywem było pragnienie zobaczenia czegoś niezwykłego, poznania innego kraju, dziś przeważają jednak czynniki o charakterze ekonomicznym. Do motywów pozaekonomicznych zalicza się czynniki o charakterze politycznym, prawnym, a także kulturowym oraz historycznym. Wśród nich najczęściej wymienia się uregulowania prawne, system polityczny, sytuację osobistą i rodzinną migranta oraz stosunek rodzimych obywateli do mniejszości narodowych. Motywy migracji klasyfikuje się także jako:

- ekonomiczne i demograficzne, do których zalicza się biedę, bezrobocie, niskie płace, brak odpowiedniej opieki medycznej, zły stan edukacji, wysoki przyrost naturalny,
- społeczno-kulturowe, a wśród nich dyskryminację religijną lub etniczną,
- przyczyny polityczne, takie jak korupcja, konflikty, przemoc, łamanie praw człowieka (Dębowska, 2007: s. 7).

Procesy migracyjne nie są zjawiskiem dotyczącym wyłącznie czasów współczesnych. Przyglądając się etapom rozwoju ludzkości, można zauważyć, że cechą człowieka jest ciągle poszukiwanie optymalnego obszaru dającego możliwość zaspokojenia wszystkich jego potrzeb. To właśnie potrzeby człowieka są przyczyną migracji, których kształt i dynamika zależą od determinantów społecznych, środowiskowych, politycznych i kulturowych.

W czasach pierwotnych i wczesnoantycznych głównymi przyczynami migracji było wyczerpywanie się zasobów żywności na określonych terenach oraz poszukiwanie nowych obszarów rolniczych i niewolników do pracy. Kolejny etap przemieszczeń terytorialnych, który rozpoczął się w średniowieczu i trwał do końca XVIII wieku, związany był z podbojami ziem Nowego Świata i przeobrażeniami w obrębie Kościoła prowadzonymi do prześladowań i wojen religijnych. W tym okresie pojawiła się nowa forma wymuszonej migracji, związana ze zjawiskiem uchodźstwa politycznego. Następnym okresem wędrówek migracyjnych, był przypadający na wiek XIX etap będący konsekwencjami rewolucji przemysłowej oraz przeobrażeń politycznych, społecznych i kulturowych. W tym czasie migrowano głównie „za chlebem” z obszaru Europy Południowej i Środkowo-Wschodniej.

W początkach XX wieku dużą liczbę migrantów stanowili Żydzi na skutek prześladowań, a ruchy migracyjne były zazwyczaj wynikiem wydarzeń wojennych. Druga połowa XX wieku wyróżnia się postępującymi, intensywnymi ruchami ludności na wszystkich kontynentach. W tym okresie migracja spowodowana była głównie uchodźstwem politycznym oraz potrzebami zarobkowymi. Ostatni etap migracji rozpoczął się w latach 90-tych XX wieku i trwa do chwili obecnej (Dubiel, 2014: s. 57-58).

W pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku Polska doświadczyła potężnej fali emigracji zarobkowej, która nasiliła się z chwilą przystąpienia naszego kraju do struktur Unii Europejskiej. Pojawiła się możliwość zdobycia legalnej pracy poza granicami kraju,

za kilkakrotnie większe wynagrodzenie. Wystąpił stały wzrost liczby osób migrujących, najczęściej młodych, wykształconych, dla których praca za granicą była często pierwszą w ich życiu.

Powszechnym zjawiskiem trwającym do dzisiaj stała się tzw. migracja niepełna. Zjawisko to zostało określone jako: czasowe przemieszczanie się do miejsc pracy za granicą bez „zapuszczania tam korzeni”, związane z przebywaniem poza Polską w innym charakterze niż dozwolony prawem kraju przyjmującego lub podejmowanie legalnego zatrudnienia w najniższym segmencie rynku pracy, zazwyczaj nieregularnego (Okólski, 2001: s. 56).

Istnieje wiele różnych klasyfikacji zjawiska migracji zarobkowej ze względu na różnorodne kryteria np.: czasu, przyczyn, charakteru podejmowanych decyzji, charakteru prawnego, czy geograficznego lub typologii samej osoby migranta. Trójstopniowy podział zjawiska migracji okresowych z uwzględnieniem czasu ich trwania proponuje Maria Cieślak (1997: s. 58):

- migracja okresowa, czyli taka, gdy na danym terenie administracyjnym zmienia się faktyczna liczba ludności, ale nie zmienia się liczba osób tam zameldowanych,
- migracja sezonowa, podobna do okresowej, z tą jednak różnicą, że występuje cyklicznie, zawsze w tym samym okresie roku,
- migracja wahadłowa, która polega na systematycznych, podobnych okresach wyjazdów i powrotów.

W maju 2004 roku Polacy zyskali prawo do swobodnego przemieszczania się, osiedlania i podejmowania legalnej pracy w krajach UE. Jednocześnie pracodawcy unijni zostali zobligowani do równego traktowania zarówno rodzimych, jak i przyjezdnych pracowników. Od 1 maja 2004 swoje rynki pracy dla Polaków otworzyły: Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja. Po dwóch latach od wejścia Polski do UE zdecydowały się na to Finlandia, Hiszpania, Portugalia, Grecja, Włochy, Holandia i Luksemburg, a w 2008 roku Francja. Od 2009 roku również Belgia i Dania są miejscami, w których Polacy mogą legalnie pracować. Możliwość podjęcia działalności zarobkowej przez Polaków w państwach Europy spowodowała nasilenie migracji w celu uzyskania zarobków wyższych niż były do osiągnięcia w Polsce.

Najczęściej wymienia się następujące przyczyny wyjazdów:

- brak pracy, realne zagrożenie utratą pracy lub obawa przed utratą,
- chęć poprawy niekorzystnej sytuacji materialnej i mieszkaniowej,
- zmniejszenie dystansu cywilizacyjnego między Polską a innymi średnio rozwiniętymi krajami zachodnimi, co jest powodem wzrostu potrzeb materialnych i społecznych,
- chęć ucieczki od konfliktów oraz problemów osobistych i rodzinnych,
- brak „dopasowania” wykształcenia do realnego zapotrzebowania na rynku pracy,
- społeczna akceptacja wyjazdów zagranicznych w celu znalezienia i podjęcia pracy, jako szybkiego sposobu na poprawę sytuacji materialnej,
- chęć zdobycia lepszego wykształcenia na uczelniach zagranicznych,
- wejście Polski do UE, co umożliwiło zdobycie legalnej pracy poza granicami kraju (Kozak, 2010: s. 23-25).

MIGRACJA ZAROBKOWA A JAKOŚĆ ŻYCIA RODZINNEGO

W czasach obecnych możemy nieomal bezgranicznie podróżować, przemieszczać się, poznawać nowe kraje i regiony, w dowolnym miejscu podejmować pracę zarobkową. Jest to niewątpliwie interesująca oferta, z której jednak należy mądrze korzystać. Oprócz pozytywnych aspektów istnieje wiele zagrożeń, przede wszystkim takich jak osłabienie trwałości małżeństwa, samotne rodzicielstwo i wzrost liczby rodzin monoparentalnych. Zmniejsza się również jakość wychowania rodzinnego i rola wzorów osobowych rodziców. Tradycyjne funkcje rodziny jako grupy uległy osłabieniu na rzecz wyeksponowania funkcji osobowych i indywidualizacji zachowań poszczególnych jej członków. Zwiększa się dystans psychiczny między dziećmi i rodzicami, a przez to osłabia się więź emocjonalna i wzrasta poczucie osamotnienia (Mituła, 2009: s. 163).

Rodziny, w których rodzic lub oboje rodziców przebywa za granicą w celach zarobkowych, zostały określone jako rodziny rozłączone z powodu migracji zarobkowej. Stają się one rodzinami czasowo niepełnymi ze względu na długotrwały pobyt rodzica za granicą. Formalnie są to rodziny pełne i tworzą jedną wspólnotę rodzinną, ale ze względu na wyjazd rodzica muszą przystosować się do nowej sytuacji i funkcjonować jako rodziny niepełne. Ze względu na duże zróżnicowanie takich rodzin można wyróżnić ich następującą typologię:

- rodziny czasowo niepełne z powodu pobytu jednego rodzica za granicą w celach zarobkowych,
- rodziny czasowo niepełne z powodu pobytu obojga rodziców za granicą w celach zarobkowych w tym samym czasie,
- rodziny czasowo niepełne z powodu zmiennych wyjazdów za granicę w celach zarobkowych obojga rodziców,
- rodziny stałe, niepełne przed wyjazdem rodzica za granicę,
- rodziny stałe niepełne z powodu rozwodu lub porzucenia w trakcie migracji zarobkowej (Danielewicz, 2008: s. 67-68).

Rodziny emigrantów, podejmując decyzję o migracji zarobkowej jednego rodzica (bądź czasami obojga), stanowią specyficzny typ rodziny rozłączonej. Może to być rozłąka na krótszy bądź dłuższy okres czasu. W ujęciu formalnym rodzina ta pozostaje nadal rodziną pełną, jednak ze względu na częsty brak jednej osoby, która opuściła dom w celach zarobkowych, posiada wiele cech rodziny niepełnej. Często wobec tych rodzin używa się określenia „rodziny pełne nie w pełni”. Jest to nietypowy układ ról małżeńskich i rodzinnych, odmienna atmosfera domowa, zakłócony proces porozumiewania się, komunikacji, realizacji zadań. Podczas nieobecności jednego z małżonków, najczęściej drugi przejmuje jego role. Doprowadza to do poczucia przeciążenia, napięcia, odczuwania subiektywnie poziomu stresu oraz ogólnego obniżenia satysfakcji z życia i jakości relacji rodzinnych. Obowiązki dzielone dotychczas pomiędzy dwojga małżonków, zostają przejęte przez osobę pozostającą w domu. Nadmiar zadań, brak wypoczynku, brak czasu na rozmowę, może doprowadzić do zaniedbań dzieci, a w następstwie do ich nieposłuszeństwa, buntu, braku dyscypliny (Balcerzak-Paradowska, 1994: s. 13).

Intensywność wpływu nieobecności rodziców na poziom spójności rodziny oraz rozwój dziecka są uzależnione od kilku czynników. Jest to przede wszystkim wiek dziecka i jego dojrzałość społeczno-emocjonalna, poza tym poziom nasycenia pozytywnymi emocjami więzi pomiędzy członkami rodziny, struktura migracji (migracje wahadłowe, czy stałe, jednego rodzica bądź obojga) oraz intensywność kontaktów z dzieckiem po opuszczeniu kraju przez rodzica/rodziców (Kawecki, 2015: s. 8).

Podstawowe źródła stresu dla osoby emigrującej to niemożność pogodzenia obowiązków rodzinnych i zawodowych, czyli czasowe ograniczenie kontaktów z dziećmi, co zazwyczaj prowadzi do osłabienia więzi z dzieckiem, wyklucza możliwość dobrego ich poznania i prawidłowego wychowania. Oddziaływania wychowawcze mają miejsce w szczególnych okolicznościach, mają charakter bardziej interwencyjny i mogą być przyczyną utraty autorytetu w oczach dzieci.

Nieobecność nawet tylko jednego z rodziców z powodu migracji zarobkowej prowadzi do zaburzenia funkcjonowania rodziny w wielu obszarach i jest przyczyną częściowej lub znacznej dysfunkcjonalności, która może pojawiać się jako:

- ograniczenie wielu podstawowych funkcji rodziny: emocjonalnej, socjalizacyjno-wychowawczej, religijnej oraz opiekuńczej w odniesieniu do młodego pokolenia, co jest przyczyną powstania wielu zagrożeń w rozwoju psychospołecznym oraz powoduje wzrost ryzyka uzależnień;
- ograniczenie funkcji wyznaczającej, które przejawia się w tym, że rozdzielona migracją rodzina przestaje kształtować poczucie przynależności do grup społecznych, ograniczona jest też jej rola w budowaniu tożsamości kulturowej młodego człowieka;
- ograniczenie funkcji opiekuńczej w odniesieniu do pokolenia seniorów z jednoczesnym ograniczeniem ich udziału w socjalizacji najmłodszego pokolenia: seniorzy pozostają bez wsparcia i opieki, co szczególnie widoczne jest w sytuacjach wystąpienia trudności życiowych bądź choroby i dlatego coraz częściej stają się klientami ośrodków pomocy społecznej; zachwiana jest również więź generacyjna, gdyż dziadkowie mają ograniczony kontakt z wnukami i nie mogą w odpowiednim stopniu przekazywać im rodzinnych zwyczajów, tradycji, symboli (Szyniszewska 2007: s. 255-257).

Zdaniem Ewy Zawiszy-Masłyk (2008: s. 42) istnieje kilka tzw. przedziałów czasowych, które niosą za sobą różne konsekwencje nieobecności rodzica w domu, pracującego za granicą:

- nieobecność rodzica do dwóch miesięcy - efekt rozłąki nie jest dla rozwoju dziecka znaczący,
- nieobecność rodzica od dwóch do sześciu miesięcy – rozłąka ma niewielki wpływ na proces socjalizacji, nie występuje zaburzenie struktury ról w rodzinie, lecz istnieje możliwość nieznacznego osłabienia więzi pomiędzy rodzicem a dzieckiem,
- nieobecność rodzica od sześciu miesięcy do roku – efekt rozłąki jest zależny od wieku dziecka, pojawia się możliwość istotnego wpływu na socjalizację, ewentualność przejęcia kulturowej roli rodzica migranta przez rodzica pozostającego w domu, może nastąpić wyraźne zaburzenie więzi, może też wystąpić traumatyzujący efekt odrzucenia,

- nieobecność rodzica powyżej roku - następuje znacząca restrukturyzacja rodziny i relacji z otoczeniem społecznym, jej funkcje przejmuje rodzic pozostający w domu, pojawia się znaczące zaburzenie więzi, co daje wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia efektu odrzucenia u dziecka.

Przedłużający się czas nieobecności rodzica będącego na emigracji zarobkowej negatywnie wpływa na wszelkie relacje wewnątrzrodzinne, zarówno pomiędzy dziećmi, jak i współmałżonkami. Doprowadza do deprywacji potrzeb seksualnych, emocjonalnych, przeciążenia obowiązkami pozostałego z dziećmi małżonka. Nawet okresowa nieobecność w domu matki czy ojca powoduje jego wyłączenie z udziału w bieżącym życiu rodziny, niezajomość powszednich problemów, zmianę sposobu reagowania, zaspakajania potrzeb itp. Powroty wymagają zawsze ponownego wejścia w pełnione role społeczne w obrębie rodziny. Są podstawą dla wielu sytuacji stresowych, których konsekwencją stają się konflikty małżeńskie i/lub trudności w nawiązywaniu kontaktu z dzieckiem.

Jedna z autorek zajmujących się problematyką funkcjonowania rodzin czasowo niepełnych, Aleksandra Nowakowska (2009: s. 110) w następujący sposób charakteryzuje rodziców wracających do domu po dłuższej nieobecności:

- „groźny satrapa” – rozlicza dzieci z postępowania, wykroczeń za pomocą agresji fizycznej bądź werbalnej,
- „zrezygnowany kibic” – woli nie interweniować, by nie zepsuć atmosfery domowej,
- „święty Mikołaj” – za pomocą prezentów chce wynagrodzić dzieciom nieobecność, pozyskać ich sympatię, lekceważy złe zachowanie dzieci.

Często rodzicom wydaje się, że powrót nieobecnego członka rodziny minimalizuje konsekwencje tymczasowej rozłąki. W rzeczywistości powrót emigranta to kolejne zakłócenie w funkcjonowaniu rodziny. To czas, kiedy zmienia się organizacja życia rodzinnego, czy przyjętych zasad. Rodzic pragnie nadrobić czas, w którym był nieobecny (zabiera dzieci do kina, kupuje prezenty), a spotyka się jednak z buntem, z niechęcią, jest traktowany bardziej jak gość. Bilans zysków i strat w wypadku funkcjonowania rodziny, często bywa dla niej niekorzystny.

Zgodnie z założeniami Andrzeja W. Janke, biorąc pod uwagę ten zakłócony model życia rodziny, można zaliczyć ją do rodzin funkcjonujących nieprawidłowo. Wyróżnione zostały czynniki, w obrębie których występujące nieprawidłowości wiążą się z dysfunkcją rodzin. Są to: struktura rodziny, sytuacja zdrowotna rodziny, sytuacja materialno-ekonomiczna rodziny, zespół czynników kulturalnych oraz psychospołecznych. W tym przypadku dochodzi do zakłócenia struktury rodziny, ponieważ w pewnym okresie czasu panują inne reguły niż dotąd panowały, oraz zostaje zakłócona sytuacja materialno-ekonomiczna rodziny - kupowanie prezentów, nagłe podwyższenie jakości życia. Zdarza się również tak, że zadania nieobecnego rodzica przejmuje najstarsza osoba z rodzeństwa. Ma to skutki pozytywne, jak wzrost poziomu odpowiedzialności, dojrzałe podejście do życia, ale też negatywne - nadmierna dojrzałość dziecka nieadekwatna do wieku, utrata dzieciństwa, poczucie żalu wobec rodziców. Brak stałych relacji z rodzicem będącym na emigracji powoduje osłabienie więzi uczuciowych, poczucie wrogości, dystansu. Dotyczy to w szczególności dzieci będących w okresie dojrzewania, które kształtują własną

osobowość. Należy podkreślić także, że jeśli więzi dziecka z wyjeżdżającym rodzicem były silne, wyjazd może spowodować poczucie dominującej tęsknoty, związane z silnym przeżyciem (Węgierski, 2006: s. 35).

Każda rodzina ukazuje różne wzorce: kobiety, mężczyźni, żony, męża, małżeństwa. Nieprawidłowe przejmowanie ról w rodzinie (jak wcześniej wspomniane przejmowanie roli nieobecnego członka rodziny, rodzica, nieprawidłowe wzory komunikacji małżeńskiej) mogą spowodować problemy w późniejszych relacjach partnerskich tego dziecka.

PROBLEMY DZIECI Z RODZIN CZASOWO NIEPEŁNYCH Z POWODU MIGRACJI ZAROBKOWEJ RODZICÓW

Bardzo istotną kwestią jest uregulowanie sytuacji prawnej dziecka w przypadku wyjazdu migracyjnego rodziców, czego wyjeżdżający rodzice często nie dopełniają z różnych powodów. W przypadku, kiedy obydwoje rodzice (lub rodzic samotny) wyjeżdżają za granicę, pozostawiając dziecko w kraju pod opieką babci, cioci, znajomej, sąsiadki itp., wówczas osoba, pod której opieką pozostaje dziecko zwana jest opiekunem faktycznym, który nie posiada prawa opieki nad dzieckiem. Takie prawo przysługuje jedynie rodzicowi posiadającemu prawa rodzicielskie lub osobie, której sąd przyznał takie prawo. Oznacza to, że babcia, ciocia, czy inne osoby nie mają prawa decydować w sprawie dziecka, podejmować decyzji wiążących, np. wyjazd na wycieczkę klasową, przeprowadzenie poważnych badań, wykonanie zabiegu operacyjnego w szpitalu, wyjazd dziecka za granicę itd.

To powoduje, że dziecko często nie może korzystać z praw i przywilejów, które mu przysługują z powodu nieuregulowanej sytuacji prawnej, czyli braku opiekuna prawnego w kraju, pod którego opieką pozostaje dziecko. Kiedy w szkole istnieje konieczność podjęcia przez rodzica decyzji dotyczącej dziecka w przypadku zagrożenia dobra dziecka w jakiegokolwiek sferze: dydaktycznej, zdrowotnej, wychowawczej i nie będzie możliwości skontaktowania się z nim z powodu przebywania za granicą, a uzyskane dane będą świadczyły o nieuregulowanej sytuacji prawnej dziecka, wówczas szkoła ma prawny obowiązek poinformować o zaistniałej sytuacji właściwy dla miejsca zamieszkania dziecka Sąd Rejonowy, Wydział Rodzinny i Nietletnich.

Istnieją jednak możliwości uregulowania sytuacji prawnej dziecka takie, jak:

- złożenie przez rodzica zanim wyjedzie za granicę wniosku do sądu o przeniesienie na czas wyjazdu opieki prawnej nad dzieckiem na wskazaną osobę pełnoletnią (babcię, ciocię, siostrę),
- złożenie wniosku do sądu przez osobę, która jest faktycznym opiekunem dziecka o ustanowienie jej na czas wyjazdu rodzica/rodziców za granicę opiekunem prawnym dziecka,
- podanie przez rodzica wyjeżdżającego lub przebywającego za granicą, adresu doręczeń w kraju (Kozak, 2010: s. 114-115).

Niewątpliwie migracja wpływa negatywnie na funkcjonowanie dzieci i ich poczucie bezpieczeństwa, często zmienia relacje między współmałżonkami, osłabia więzi z innymi członkami rodziny. Z jednej strony zarobione pieniądze powodują poprawę warunków bytowych rodziny, jednak w znacznym stopniu wpływają na zakłócenia w obszarze relacji rodzinnych i interpersonalnych.

Możemy również stwierdzić, że najbardziej ujemnym następstwem migracji zarobkowej dla rodziny jest tęsknota oraz poczucie pustki. Dotyka to przede wszystkim młodszych dzieci, które nie potrafią sobie wytłumaczyć w sensowny sposób braku obecności rodzica.

Większe umiejętności adaptacji do zaistniałej sytuacji przejawiają dzieci starsze, szczególnie w sprzyjających warunkach. Dzieciom tym łatwiej jest zrozumieć motyw wyjazdu rodziców, ale również mogą bardziej świadomie odczuwać pozytywny wymiar migracji zarobkowej w postaci podniesienia materialnego poziomu życia rodziny (Gizicka 2014: s. 165).

Nieobecność matki lub ojca w życiu dziecka niezależnie od powodu (śmierć, rozwód, długotrwały wyjazd) wywiera na nie znaczący wpływ. Daje się to zauważyć w sferze codziennego funkcjonowania w życiu społecznym, a zwłaszcza w życiu rodzinnym. Jak twierdzi wielu autorów, inne są konsekwencje nieobecności matki w życiu dziecka, a inne w przypadku nieobecności ojca. Dziecko przyswaja sobie lepiej społeczne role związane z płcią, obserwując bliską osobę dorosłą tej samej płci. Zatem rola rodziców w kształtowaniu osobowości dziecka oraz przekazywania mu wartości i wzorców społecznych oraz rodzinnych jest dominująca (Kozak, 2010: s. 130).

Psycholodzy i pedagodzy sygnalizowali już od 2004 roku problemy z uczniami związane z eurosieroctwem. Niepokojąco wzrosła liczba wagarujących dzieci, które ponadto nie przykładają się do nauki, bywają agresywne zarówno w stosunku do nauczycieli, jak i rówieśników. Nie potrafią poradzić sobie z osamotnieniem, które je spotkało, tłumią w sobie wiele uczuć, wybuchając czasem dla chwilowego odreagowania. Trudno sobie wyobrazić, co tak naprawdę przeżywają dzieci emigrantów czasowo pozbawione rodziców. Z pewnością myślą, że są odrzucone, niechciane, niekochane. Jako typowe skutki psychologiczne bycia eurosierotą wymienić można:

- zachwianą psychikę,
- agresję,
- niską samoocenę,
- trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu kontaktów z rówieśnikami,
- nieufność wobec otoczenia (Kozak, 2010: s. 119).

Główną przyczyną wymienionych problemów jest fakt, że dzieci, których rodzice wyjechali na dłuższy czas, nie zawsze mają dobrą opiekę. Najczęściej pozostają z dziadkami, ciociami lub innymi członkami rodziny, którzy nie zawsze umieją poradzić sobie z pojawiającymi się problemami i sprostać wychowawczym wyzwaniom.

Na rodziny, w których są przypadki eurosieroctwa, powinno się zwrócić szczególną uwagę. Istotną rolę w rozpoznaniu takiej sytuacji mogą odegrać nauczyciele. Marzanna

Kostecka-Biskupska (2009: s. 82-83) podkreśla, że budowaniu systemu pomocy dziecku i rodzinie w sytuacji rozłąki migracyjnej mogą służyć następujące działania:

- dokładne informowanie rodziców o prawnych wymogach związanych z sytuacją wyjazdu przede wszystkim takich jak potrzeba ustanowienia opiekuna prawnego dla dziecka w przypadku, gdy za granicę wyjeżdżają obydwój rodzice lub rodzic samotny,
- upowszechnienie wśród rodziców wiedzy na temat prawidłowości rozwojowych dziecka w określonym wieku oraz o funkcjonowaniu dzieci w sytuacji rozłąki z rodzicami i możliwych metodach wychowawczych,
- informowanie rodziców o sytuacji dziecka pozostającego w kraju lub wyjeżdżającego z rodzicami,
- tworzenie klimatu współpracy i wsparcia dla rodzin rozłączonych,
- organizowanie różnych form opieki psychologiczno-pedagogicznej dla dzieci przeżywających trudności w związku z rozłąką z rodzicami,
- tworzenie środowiskowego systemu pomocy rodzinie migracyjnej oraz przeciwdziałania negatywnym skutkom emigracji, przede wszystkim podjęcie współpracy z poradniami rodzinnymi, świetlicami socjoterapeutycznymi i innymi placówkami wspierającymi dziecko i rodzinę,
- opracowanie strategii wspierania dzieci – eurosierot na terenie placówki.

Ryzyko wystąpienia zjawiska nieprzystosowania społecznego dzieci z rodzin czasowo niepełnych z powodu migracji zarobkowej rodziców jest bardzo duże. Występowanie objawów takich, jak: nagminne wagarowanie, używanie substancji psychoaktywnych, nieposłuszeństwo czy konflikty z nauczycielami i rówieśnikami może świadczyć o nieprzystosowaniu społecznym jednostki lub zagrożeniu nieprzystosowaniem i jest często wymieniane przez wielu autorów (Pytka, 2005: s. 91). Innymi reakcjami dzieci mogą być zachowania demonstracyjne-wrogie, takie jak agresja wobec nauczycieli lub zastępczych opiekunów, wobec innych uczniów w szkole i w grupie rówieśniczej. Dzieci te mają zazwyczaj zaniżoną samoocenę, czują się porzucone i gorsze od swoich kolegów i koleżanek, których rodzice są w domu (Kozak 2010: s. 9).

Wyniki badań ogólnopolskich przeprowadzonych w 2008 oraz 2014 roku przez Wyższą Szkołę Nauk Społecznych „Pedagogium” w Warszawie ujawniły między innymi:

- zmianę na gorsze dyscypliny szkolnej dzieci z rodzin migracyjnych w porównaniu z niemigracyjnymi, co przejawia się głównie w częstych spóźnieniach na lekcje i wagarach,
- wśród młodzieży gimnazjalnej wzrasta prawdopodobieństwo podejmowania zachowań ryzykownych i przyjmowania substancji psychoaktywnych, a zjawiska te są bardziej nasilone w czasie pierwszych dwóch miesięcy po wyjeździe rodzica,.
- formy spędzania czasu wolnego przez dzieci zależą od tego, czy osobą migrującą jest matka czy ojciec, przy czym migracje podwójne skutkują częstszym spędzaniem czasu wolnego poza domem (Dąbrowska, 2016: s. 55-56).

Doświadczenia dzieci są bardzo istotne w odniesieniu do jakości życia rodziny. Jednak pomimo, że migracja zarobkowa zmienia funkcjonowanie rodziny jako całości

oraz relacje pomiędzy poszczególnymi członkami, z pewnością nie musi w sposób nieodwracalny prowadzić do destrukcji rodziny. Dzieci w miarę swoich możliwości, oraz gdy zostanie im udzielone wsparcie, potrafią zaakceptować zaistniałą sytuację, co jednak nie likwiduje takich negatywnych uczuć jak tęsknota i osamotnienie. Zapewne ważnym elementem w przypadku doświadczeń dzieci jest postawa rodziców zarówno tych, którzy zostają w domu, jak również tych migrujących. W sytuacji, gdy zachowane jest poczucie wspólnoty rodzinnej, a rodzice nadal starają się realizować role rodzicielskie, negatywne skutki rozłąki mogą zostać zminimalizowane (Gizicka, 2014: s. 166).

Trudno nie zgodzić się z tym, że cena, jaką płaci rodzina za migrację zarobkową, jest bardzo wysoka. Od dawna wiadomo jest, że do prawidłowego funkcjonowania rodziny potrzebna jest obecność i aktywność obojga rodziców. Dzieci i młodzież wymagają systematycznej uwagi, zainteresowania ich problemami oraz poczucia rodzinnej stabilności i bezpieczeństwa. Niestety bardzo często u dzieci z rodzin migracyjnych pojawiają się niepowodzenia szkolne i różne zachowania ryzykowne. Ich podłożem może być zwiększona ilość obowiązków w domu i poczucie przeciążenia. Obowiązki szkolne są odsuwane na dalszy plan a dziecko szuka różnych form zwrócenia na siebie uwagi. Migracja, pomimo że przyczynia się zazwyczaj do poprawy statusu materialnego wielu osób, zbyt często powoduje jednak zerwanie więzi rodzinnych i problemy wychowawcze z dziećmi pozostawionymi w kraju. Należałoby więc zastanowić się poważnie, jakie można podjąć działania, aby dzieci rodziców decydujących się na migrację zarobkową mogły godnie żyć i spokojnie przeżywać swoje dzieciństwo.

BIBLIOGRAFIA

1. Balcerzak-Paradowska B. (1994), Wpływ okresowej nieobecności małżonków na warunki życia rodziny, „Problemy Rodziny” nr 5, s. 11-14.
2. Cieślak M. (1997), Demografia. Metody analizy i programowania. PWN Warszawa.
3. Danielewicz W. (2008), Rodzina migracyjna jako typ współczesnej rodziny w Polsce, w.: A.W. Janke (red.) Wychowanie rodzinne w teorii i praktyce. Rozwój pedagogicznej orientacji familiologicznej. Wydawnictwo edukacyjne „Akapit” Toruń, s. 66-73.
4. Dąbrowska A. (2016), Rodzina migracyjna w przestrzeni życiowej dorastających, PWN Warszawa.
5. Dębowska O. (2007), Migracje – wyniki aktualnych badań i analiz, Wydawnictwo Małopolskiego Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji Kraków.
6. Dubiel E. (2014), Syndrom nieprzystosowania społecznego dzieci z rodzin migrujących. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
7. Encyklopedia Popularna PWN (1992), Warszawa 1992.
8. Gizicka D. (2014), Jakość życia rodzin migracyjnych, w.: A. Jabłońska, M. Szyszka, D. Gizicka (red.) Współczesna rodzina polska. Przemiany, zagrożenia i wyzwania. Wydawnictwo KUL Lublin, s.153-169.
9. Kawecki I. (2015), Dzieci migrantów zarobkowych: obywatele Europy czy eurosieroty? Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN, Kraków.
10. Kostecka-Biskupska M. (2009) Eurosieroctwo-tęsknota za miłością. „Inspiracje” nr 2-3, s. 82-83.
11. Kozak S. (2010), Patologia eurosieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa.

12. Mituła E. (2009), Rodziny pełne nie w pełni - eurosieroctwo. Opieka nad dzieckiem a migracja zarobkowa rodziców, w: A. Ładyżyński, (red.) Rodzina we współczesności. Oficyna Wydawnicza „Atut” Wrocław, s. 163-185.
13. Nowakowska A. (2009), Wpływ migracji zarobkowej na jakość życia rodzinnego, w: T. Rostowska (red.) Psychologia rodziny: małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań. Wydawnictwo „Difin” Warszawa, s. 101-116.
14. Okólski M. (2005), Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie. Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.
15. Okólski M. (2001), Mobilność przestrzenna z perspektywy koncepcji migracji niepełnej, w: E. Jazwińska, M. Okólski (red.) Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu. Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa, s. 31-68.
16. Pytka L. (2005), Pedagogika resocjalizacyjna: wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne. Wydawnictwo APS Warszawa.
17. Szyniszewska, K. (2007), W poszukiwaniu swojej tożsamości – drugie pokolenie imigrantów, w: D. Lalak (red.), Migracja, uchodźctwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s.246-268.
18. Węgierski Z. (2006), Opieka nad dzieckiem osieroconym – teoria i praktyka. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2006.
19. Zawisza-Masłyk E. (2008), Wokół pojęcia „eurosieroctwo”, „Opieka – Wychowanie – Terapia” nr 3-4, s. 40-42.